



## *Het Postkantoor van Frederiksoord*

Het voormalige postkantoor is een van de gezichtsbepalende historische panden in Frederiksoord. Tegenwoordig heet 't het "Huygens Huys" en daarin is Veldman Antiek gevestigd. Dit bedrijf is actief in onderhoud, restauratie en verkoop van antieke uurwerken en horloges. De huidige eigenaar, de heer O.C.M. Veldman, heeft zich in de historie van het pand verdiept en heeft ons zijn informatie en beeldmateriaal ter beschikking gesteld. Hiervoor zijn wij hem zeer erkentelijk.

### **Achtergrond**

Tot in het midden van de 19<sup>e</sup> eeuw was de postvoorziening niet centraal geregeld, maar in handen van particulieren, kleine bedrijfjes en lokale overheden. De tarieven waren verschillend, onoverzichtelijk en voor die tijd redelijk hoog. Het principe hierbij was dat de ontvanger betaalde. De bezorging was vaak een kwestie van hopen op een goede afloop en de tijdsduur was onvoorspelbaar. De vervoermiddelen waren tot die tijd nog steeds dezelfde als in de twee of drie daaraan vooraf gaande eeuwen, per koets of trekschuit.

Rond 1850 begint de overheid het belang van een goed geregelde postvoorziening in te zien. Mede door de opkomst van de spoorwegen voorziet men dan mogelijkheden om de kwaliteit op te voeren. De eerste Postwet wordt dan ook in 1850 aangenomen met als belangrijkste aspecten:



*Interieurfoto's van het oude postkantoor in de gebruikperiode.*

- de verzender gaat gestandaardiseerde tarieven betalen,
- de eerste postzegels worden in 1852 uitgegeven, en
- elke gemeente is verplicht om een postkantoor in te richten.

In Frederiksoord wordt in 1861 een hulppostkantoor ingericht in het woonhuis van de heer Th. H.P. van Marle. Hij was boekhouder bij de Maatschappij van Weldadigheid en zijn huis stond schuin tegenover het hotel (toen “Logement” genoemd).

Enkele decennia later komt ook de telegrafie als communicatiemiddel beschikbaar. Hiertoe wordt in 1880 de Nederlandsche Bell en Telefoon Maatschappij opgericht. In 1893 gaat deze organisatie op in de nieuwe organisatie “Administratie der Posterijen en Telegrafie”.

De Maatschappij van Weldadigheid ziet het nut wel in van deze nieuwe techniek, ook enkele particulieren in de regio zien het belang ervan in. Om een telegraafverbinding te krijgen moet de gemeente Vledder een verzoek daartoe richten aan de regering, waarbij ook aangegeven moet worden wie de aanleg zal betalen. De MvW wilde deze kosten wel dragen. Uiteindelijk werd in 1889 in het kantoor van de MvW een hulptelegraafkantoor ingericht.

In de praktijk bleken de aanlegkosten lager uit te vallen dan voorzien was, er was een batig saldo. Uit de archieven van de Maatschappij blijkt dat dit aangewend werd voor de aankoop van “Enig onmisbaar meubilair voor het kantoor, waaronder eenen klok”.

In deze periode installeert de MvW ook een intern, lokaal telefoonnetwerk. Hierop worden de belangrijkste dienstgebouwen aangesloten.

De aanneming in 1904 van de Telegraaf- en Telefoonwet is de volgende belangrijke stap in de centralisatie van deze diensten. Belangrijk hierin was de aanwijzing van de postkantoren als lokale knooppunten voor alle diensten. Hierdoor ontstond als het ware een monopolie van waaruit weer een standaardisatie van tarieven, technieken en voorwaarden ingevoerd kon worden. Qua wetgeving wordt de hierboven genoemde “Administratie” dan officieel een staatsbedrijf en in 1928 wordt de naam gewijzigd in PTT (Posten, Telegrafie en Telefonie).

## Aanzet voor de nieuwbouw

Het gevolg van de nieuwe wetgeving van rond 1880 was ook dat er een landelijk hausse in nieuwbouw van postkantoren op gang komt. In deze periode worden ook vele andere gebouwen van rijkswege gebouwd, spoorwegstations, musea, scholen e.d. Een van de bekendste architecten uit die periode voor dit type gebouwen was Pierre Cuypers, afkomstig uit Roermond. Hij was benoemd tot Rijksbouwmeester. Van zijn hand in onze regio is o.m. de St. Martinuskerk in Sneek.

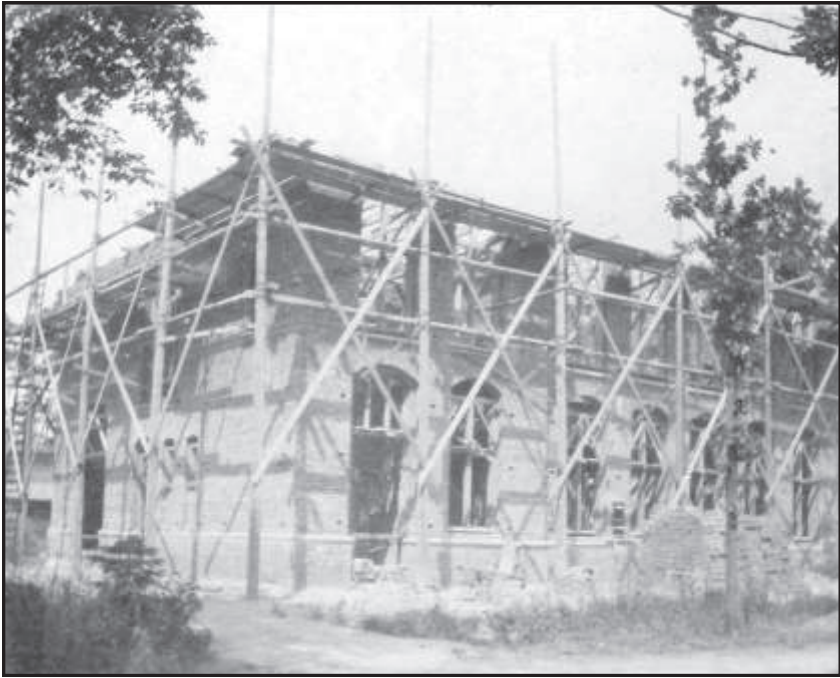
Een van zijn leerlingen was Cornelis Hendrik Peters (Groningen 1847 – den Haag 1932). Hij was 10 jaar in dienst bij Cuypers en hield zich vooral bezig met projecten in het Noorden van Nederland. In het begin alleen als begeleider van de bouwprojecten, later ook werkte hij de ontwerp-schetsen van Cuypers tot in detail uit en nog weer later ontwierp hij ook zelf gebouwen. Cuypers hielp hem door zijn goede contacten bij de overheid aan een baan als Rijksbouwmeester. Omdat er van Rijkswege zoveel gebouwd werd werd de

functie Rijksbouwmeester opgesplitst en Peters werd het Noorden van ons land toebedeeld, als zelfstandig architect. Hij was dus officieel Rijksbouwmeester voor Noord Nederland.

Dit was de periode van de Neogotiek waarin veel invloeden van de Renaissance zijn terug te vinden. Kenmerkende bouwelementen zijn speciaal gevormde bakstenen, uitkragende gevels met forse dakgootoverstekingen en zichtbaar versierde muurankers. Natuursteen wordt veel toegepast, kolommen en monumentale trappen horen er ook bij.



*Cornelis Hendrik Peters*



*Het postkantoor in de steigers.*

Ook was een architect in die tijd niet alleen ontwerper van gebouwen maar het ontwerpen van bij die gebouwen passende gebruiksvoorwerpen, meubilair, klokken, tapijten e.d. hoorde ook bij het vak.

Enkele typerende gebouwen in die stijl en uit die tijd (van zowel Cuypers als Peters) zijn de postkantoren van Amsterdam en Arnhem, het ministerie van Justitie (Den Haag) en het (niet meer bestaande) spoorwegstation van Nijmegen.

Van de hand van Peters verrezen in de hem kenmerkende stijl in Noord Nederland veel gebouwen. Specifiek van Peters zijn z'n ontwerpen van postkantoren zoals die van Groningen, Leeuwarden, Alkmaar, Winschoten en nog vele andere. Elk postkantoor, elke school was een individueel ontwerp met heel specifieke materialen, beeldhouwwerk e.d. Dit leidde wel steeds tot hoge bouwkosten en dat had tot gevolg dat Peters in 1897 bijna als Rijksbouwmeester werd ontslagen. Hoewel het hem zeer tegen de borst stuitte, beloofde hij toch voortaan een wat eenvoudiger bouwwijze toe te passen. Ondanks dat zijn latere gebouwen inderdaad minder uitbundig waren, bleven ze toch duidelijk van zijn hand. In deze discussie was ook de opkomst van een nieuwe ge-

neratie architecten met andere inzichten, zakelijker, van belang. Hiertoe behoorde Berlage.

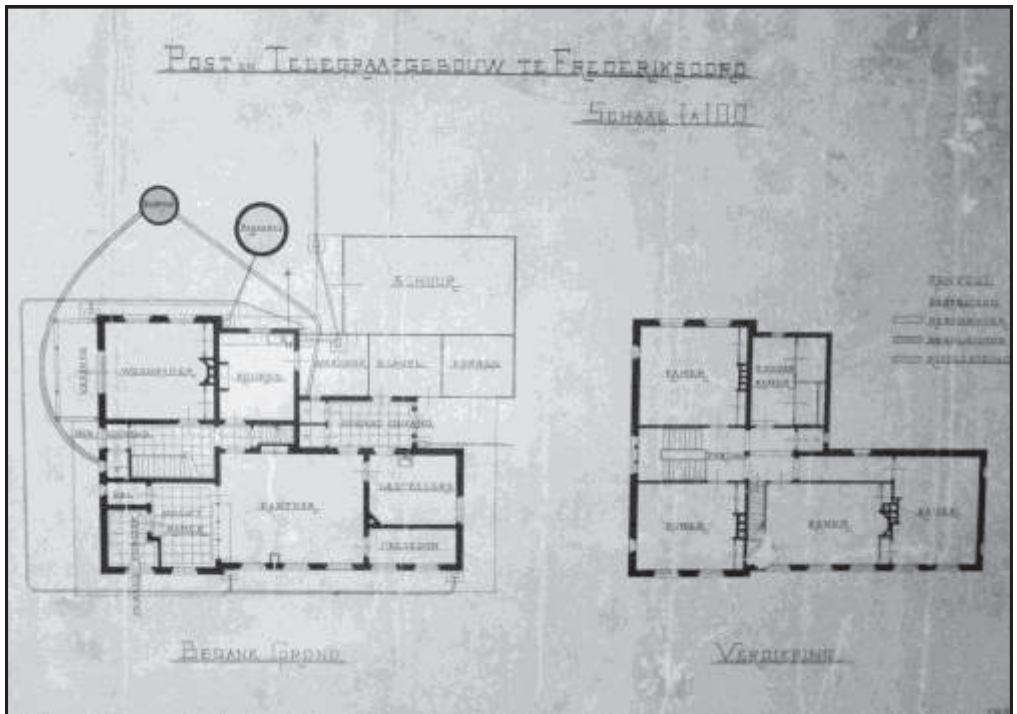
Ook de wat “eenvoudiger” werkwijze van Peters bleef kritiek uitlokken. In 1908 bemoeide zelfs de Tweede Kamer zich ermee en een ingestelde commissie adviseerde om twee standaardontwerpen te gaan gebruiken. Vanaf 1908 zijn dan ook met name de postkantoren van Peters echt veel soberder. In totaal komt hij tot 1916 op 95 postkantoren

## De feitelijke bouw

In 1901 krijgt Peters de opdracht om een postkantoor in Frederiksoord te bouwen, dat is dus na de eerste “vereenvoudiging”, maar nog voor de tweemodellenperiode. De grond voor dit gebouw wordt om niet ter beschikking gesteld door de MvW. Uit de aanbesteding blijkt dat de aannemer Ooiman uit Leeuwarden de bouw gegund krijgt voor de bouwsom van fl. 18.352,--. Deze aannemer was in die tijd ook betrokken bij de uitbreiding van de tuinbouwschool. De hierboven geplaatste foto, gemaakt tijdens de bouw, laat duidelijk zien hoe in die tijd met houten steigers gewerkt werd.



*Het postkantoor vlak na de gereedkoming. Merk op dat de bomen naast het postkantoor nog jong zijn. Zoals gebruikelijk voor die tijd verzamelen ook de passanten zich om op de foto te komen (rechts).*



*Bouwtekening van het postkantoor. De cirkels linksboven bevatten de woorden “beerput” en “regenput”. Er is een ruimte voor de “bestellers” en de “telefoon”.*

In de documentatie van de Dienst voor de Rijksmonumenten zijn enige kenmerken van het pand en de bouwwijze als volgt omschreven: *Markant gelegen postkantoor met dienstwoning in de stijl van de “postkantoren-gotiek”, met gotische en renaissance motieven; uit bruinrode baksteen opgetrokken, twee verdiepingen tellend, verzorgd vormgegeven gebouw op in aanleg L-vormige plattegrond met iets, ten opzichte van elkaar, verspringende poten; de zeven traveeën tellende voorgevel is regelmatig ingedeeld door getoogde T-vensters met vast kalf en 4-ruits verdeling.*

Nu kijkend naar het gebouw vallen ook een aantal bouwelementen duidelijk op. Bijvoorbeeld:

- Verspringende geveldelen;
- Sierlijke muurankers;
- Siermetselwerk met banden en bogen (strengperssteen);
- Natuurstenen plinten en vensterbanken;
- Afgewolfde schilddaken;
- Geglazuurde Tuile du Nord dakpannen;



*Dure versierselen die in het begin van Peters' carrière nog mogelijk waren. Linksboven: afgewolfd dakdeel; midden: blindnissen als verspringende geveldelen; rechts: siermetselwerk in de vorm van een console; links: waterlijst.*

- Geglazuurde rood aardewerken pions;
- Houten dakkapellen met driepasmotief;
- Rood geglazuurde baksteen voor de achterkanten van de waterlijsten.

Het bovenstaande bewijst duidelijk de toch nog steeds “uitbundige” ontwerpfilosofie van Peters. Veel van deze kenmerken zijn of duur in de aanschaf of zijn arbeidsintensief tijdens de bouw. Een kleine concessie zijnerzijds wordt gevormd door de achterkant van het gebouw. Daar is duidelijk minder uitbundig gebouwd, vrijwel geen natuursteen, geen siermetselwerk in en rond de boogvelden en geen banden.

De vormgeving van de raampartijen en bovenlichten almede van de twee blindnissen kunnen gezien worden als de signatuur van Peters. Ook van zijn hand is het ontwerp van de deur. Een beklampte houten paneeldeur met profielen en een gotisch vierpasmotief. In de voorgevel is ook nog de originele brievenbus uit 1869 ingemetseld.



*De achterzijde van het gebouw is wat soberder uitgevoerd. We kijken hier tegen het woonkamerdeel op de begane grond aan.*

Als dan in 1902 het postkantoor in gebruik wordt genomen, wordt het lokale telefoonnet van de MvW aangesloten op het landelijke net, via de centrale zoals die toen in het postkantoor ingericht werd. Direct bij de ingang is de telefooncel waar men ongestoord een gesprek kon voeren in zijn originele vorm nog aanwezig.

De publieksruimte was door een halfhoge houten constructie met daarin een natuurstenen toonbank afgesloten. Helaas is dit na een moderniseringsslag in de jaren '70, verloren gegaan. Maar elders in het gebouw zijn nog veel authentieke elementen terug te vinden, de postsorteerkamer, het trappenhuis, een schrijftafel en dergelijke. Bij de bouw werd er ook een veranda aan de zuidzijde aangebouwd, later nog werd daar een erker van gemaakt, maar die is in 1978 verwijderd. In de loop van de jaren zijn ook de luiken aan de voorkant, de schoorstenen en de houten zonweringen boven verdwenen.



### Inbraak met diefstal.

FREDERIKSOORD Maandagavond is in de woning van het ~~postkantoor~~ alhier een inbraak met diefstal gepleegd. Na ijverig speuren is het de politie gelukt den dader te vatten. Er wordt weinig vermist.

*Bericht van een inbraak in 1940.*

## Afsluiting

Gedurende de jaren dat het postkantoor als zodanig functioneerde zijn er eigenlijk maar vier beheerders/directeuren geweest, in 1902 werd de heer Hüpscher benoemd, in 1906 de heer De Haan en in 1930 de heer Oostindië. In 1978 was de heer Haitzma beheerder, na zijn overlijden heeft zijn echtgenote die taak tot 1992 uitgeoefend. Na de sluiting als postkantoor is het gebouw enkele malen van eigenaar gewisseld, veelal met het oog op mogelijke inrichting als appartementencomplex, er werden plannen ontwikkeld voor al dan niet architectonisch verantwoorde uitbreidingen. Geen van deze plannen is ooit uitgevoerd waardoor wij nu in Frederiksoord dit Rijksmonument in zijn vrijwel oorspronkelijke vorm kunnen aanschouwen.

*Piet de Geus*

*Enkele bouwkundige termen toegelicht:*

*Travee: geveldeel tussen uit- of inspringende andere geveldelen*

*Getoogd: de bovenkant is boogvormig*

*Kalf: verbindend hout, een dwarsstuk*

*Afgewolfd: schuin lopende driehoekige korte zijde van het dak.*

*Piron: staand ornament op uiteinde van het dak*

